

ضرورت روی‌آوری کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به پژوهش

محمود سالاری^۱

چکیده

اهمیت و ضرورت پژوهش در مراکز اطلاع‌رسانی به منظور دستیابی به شیوه‌های مناسب‌تر حفظ میراث فرهنگی فراهم‌آوری تا اشاعه اطلاعات و تسهیل دسترسی به منابع برای عموم. توجه به پژوهش برای آسیب‌شناسی کتابخانه، توجیه علمی نیازها، تصمیم‌گیری مطمئن‌تر، ایجاد ارزش افزوده و جلوگیری از دوباره کاریها، موانع پژوهش شامل بی‌تفاوتی نسبت به پژوهش، ناکارایی در انتقال یافته‌های پژوهش، سابقه تاریخی کوتاه مدت، کمبود منابع مالی، نامشخص بودن اولویتها و ضعف نظامهای اطلاع‌رسانی. راهکارهای پیشنهادی شامل: نهادینه کردن پژوهش، فراهم‌آوری تجهیزات، امکانات، انواع نرم‌افزارها و طراحی ساختار مناسب برای پژوهش.

مقدمه

مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها در دهه‌های اخیر دستخوش تغییرات شگرف بوده‌اند. وظایف، فعالیتها و کارکردهای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به گونه‌ای چشمگیر متحول شده است. نقش و رسالت کتابداران و اطلاع‌رسانان و به تعبیری نو "دانش‌ورزان"^۲ با چالش روبرو شده است و هر روز این تغییرات شتاب بیشتری به خود می‌گیرد. اکنون پژوهشگران متوقع هستند که کتابخانه‌ها از انبارهای کتاب (مدارک) خارج شده و به مراکز تولید اطلاعات تبدیل شود، تا مقدمات و امکانات عمومی پژوهش و مطالعه برای

۱- کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

۲- ظاهراً اولین بار این اصطلاح را دکتر محمد حسین دینانی در پنجمین سمینار سراسری کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی استفاده کرده‌اند (۱۱-۹ مهرماه ۱۳۷۹).

محققان فراهم آید. در این ایام، این تحولات در کتابخانه‌های کشورهای توسعه یافته و برخی کتابخانه‌های ایران نیز آشکارا مشهود است.

عصری که در آن بسر می‌بریم عصر اطلاعات نامیده می‌شود. زیرا، اطلاعات نقش مهمی در فرآیندهای پیچیده اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی امروز ایفا می‌کند. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نیز به عنوان فراهم‌کنندگان، سامان‌دهندگان، پردازشگران و اشاعه‌دهندگان اطلاعات، در پیشبرد دانش نوین، رفاه اجتماعی، تصمیم‌گیری‌های کلان تولید و فنآوری نقش برجسته‌ای برعهده دارد. با اطمینان بسیار می‌توان گفت: هیچ طرح پژوهشی و هیچ برنامه توسعه ملی بدون اتکاء به اطلاعات به نتیجه‌ای مطلوب نمی‌انجامد.

خوشبختانه چشم‌انداز روشنی از آینده کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پیش‌روی داریم، آنها با درک موقعیت حساسشان هر چه بیشتر خود را برای انجام رسالتی و مسئولیت خطیری که جامعه به عهده آنها گذاشته است، آماده می‌سازند.

تعداد زیادی از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از رویارویی با محیط جدید اطلاعاتی استقبال کرده و با پذیرش اهداف متفاوت و پیروی از خط‌مشی‌های اصولی، خود را با محیط جدید انطباق داده و به بسیاری از خواسته‌های جامعه استفاده‌کنندگان خود پاسخ مثبت داده‌اند، ولی هنوز برخی از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در مواجهه با چالش‌های جدید سردرگم و حیرت زده‌اند و ناتوان‌تر از آن می‌نمایند که پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی مراجعان خود باشند.

عوامل متعددی می‌تواند در سازگاری کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با محیط جدید اطلاعاتی نقش داشته باشد. از این عوامل می‌توان به "مدیریت کارآفرین"، "آموزش بهینه نیروی انسانی"، "نهادینه کردن پژوهش" و... اشاره داشت. توجه و عمل به هر یک از این عوامل می‌تواند کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی را در جهت خدمات دهی مطلوب گامی به جلو برد. یکی از این عناصر سوق‌دهنده و کارآفرین که موضوع بحث این مقاله است "پژوهش" است.

ج - جنبه روانی : این جنبه بسیار حساس تر و به تعبیری مؤثرتر از دیگر جنبه های لازم در محیط پژوهشی است . از آنجائیکه این جنبه نامحسوس تر از دیگر جنبه های مطرح شده می باشد . باید توجه بیشتری به این قضیه معطوف گردد تا محیط مناسب و خوشایندی برای امر پژوهش فراهم آید . اصولاً ایجاد محیط مناسب و آرامش بخش روانی جزو عناصر اجتناب ناپذیر تحقیق محسوب می شود و بدون آرامش روانی از پژوهش نمی توان نتیجه ای گرفت . آرامش واقعی در محیط پژوهشی به عوامل مختلفی بستگی دارد از جمله :

۱ - رفع تنش های روانی در محیط پژوهشی لازم است موانع احتمالی ایجاد تنش شناسائی و مرتفع گردد تا هر پژوهشگری بدون دغدغه و مانعی به پژوهش بپردازند .

۲ - به جز حمایت مالی ، شایسته است پژوهشگران از حمایت معنوی لازم نیز برخوردار باشند . این حمایت باید به گونه ای باشد که محققان در سازمانهایشان جایگاه ویژه ای داشته باشند . از وجود آنها در اموری که لااقل مرتبط با زمینه پژوهشی آنهاست . به عنوان یک کارشناس استفاده شود تا ضمن اینکه کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی از نظرات آنها بهره مند می شوند . پژوهشگران احساس کنند که پژوهش آنها را جدی گرفته اند . حمایت معنوی در روحیه و انگیزه محققان تأثیر بسزایی دارد و در جذب و ترغیب دیگر کارکنان به سوی پژوهش ، کارآفرین است .

۳ - برای تکریم کتابداران و اطلاع رسانیان محقق و تسریع در فعالیتهای پژوهشی شایسته است ، حداقل ، کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی بزرگ دارای کتابخانه تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی باشند . با وجود کتابخانه تخصصی کارکنان پژوهشی بهتر می توانند با فراغ بال و با صرف کمترین زمان به منابع تحقیق خود دست یابند .

با نگاه جستجوگر به کارکردهای کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی ، ضرورت بکارگیری پژوهش آشکارتر می‌شود . شاهد هستیم که بسیاری از فعالیتهای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مانند نیازشناسی اطلاعات ، فراهم‌آوری اطلاعات ، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و . . . بدون بهره‌گیری از تحقیقات علمی نتایج مطلوبی به بار نمی‌آورد . بطور مثال اگر ساخت مجموعه‌ای متناسب با نیازهای اطلاعاتی جامعه استفاده کننده در نظر است ، لازم است از نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان شناخت کافی بدست آید . این شناخت قاعده‌تاً باید دقیق و منطبق بر واقعیت باشد تا بتوان بر مبنای آن به مجموعه‌سازی اصولی پرداخت و این شناخت جز با پژوهش و تحقیق میسر نخواهد شد .

۳ - سومین نکته‌ای را که می‌توان برای ضرورت پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ذکر کرد این است که در حال حاضر حداقل بخشی از مشکلات بسیاری که گریبانگیر کتابخانه‌هاست ناشی از نبود اطلاعات با پشتوانه‌های تحقیقاتی است .

فواید پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

فواید متعددی را می‌توان برای پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بیان کرد . در زیر به چند مورد اشاره می‌شود :

۱ - اصولاً با پژوهش می‌توان به آسیب‌شناسی کتابخانه پرداخت . با ابزار پژوهش کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی قادر خواهند بود مسیر و روند اطلاع‌رسانی خود را در هر نقطه‌ای مورد بررسی قرار داده و با کنکاش علمی مسائل متعدد و متنوعی را که پیش روی آنهاست تجزیه و تحلیل کنند و بهترین و مطمئن‌ترین و اصولی‌ترین راه ممکن را برای حل مسأله موجود در هر نقطه از مسیر اطلاع‌رسانی انتخاب کرد .

۲ - مدیران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با بیان مسائل خود به زبان علمی بهتر می‌توانند فعالیتها و اقدامات خود را برای جامعه و مسئولان رده بالاتر توجیه کنند .

۳ - مدیران کتابخانه‌ها با اتکاء و بهره‌وری از پژوهش ، مطمئن‌تر و صحیح‌تر تصمیم‌گیری می‌کنند .

۴ - پژوهش باعث ارزش افزوده در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌شود. مطالعات انجام شده نشان می‌دهد در ازای هر مبلغی که صرف پژوهش می‌شود حداقل ۵ الی ۱۰ برابر آن درآمد اضافه به جامعه برمی‌گردد (قنبری، ۱۳۷۳، ص ۳۶). البته این نسبت در سازمانهایی که فرآیند تحقیق به درستی جریان می‌یابد چشمگیرتر است. کتابخانه‌ها نیز از این قاعده مستثنی نیستند.

۵ - با نهادینه کردن پژوهش از بسیاری دوباره کاریها و اهمال کاریها جلوگیری بعمل می‌آید و همچنین ضمن صرفه‌جویی در هزینه و زمان، کارها با صحت و دقت بیشتری انجام می‌شود.

۶ - با انجام پژوهش جایگاه و وجهه و مقبولیت علمی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بطور قابل ملاحظه‌ای ارتقاء می‌یابد.

۷ - زمینه پیاده‌سازی استاندارد ایزو ۹۰۰۰ با نهادینه کردن پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی هموارتر می‌شود. بکارگیری نظام استاندارد در فعالیتهای و خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تبعات مثبت فراوانی دارد که چند مورد آن فهرست‌وار ذکر می‌شود:

الف - امکان هماهنگی بین فعالیتهای مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های مختلف فراهم می‌شود، در نتیجه بطور قابل ملاحظه‌ای در هزینه‌های تکراری صرفه‌جویی می‌شود.

ب - امکان ارائه خدمات کیفی بجای ارائه خدمات کمی میسر می‌شود در نتیجه امکان ارائه اطلاعات مرتبط فراهم می‌گردد.

ج - خود ارزیابی مستمر در مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها امکان اجرایی یافته و به عبارت دیگر روشهای لازم برای انجام چنین کارهایی شناسایی می‌شود.

د - استراتژیهای کلان مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها جهت‌دار می‌شود و امکان سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت و کنترل فعالیتهای فراهم می‌شود.

ه - کنترل مداوم پروژه‌ها فراهم می‌شود و امکان بهره‌وری کامل از امکانات و نیروی انسانی میسر می‌شود (شیری، ۱۳۷۹، پیشگفتار).

تنگناهای پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

تنگناهای پژوهشی که کم و بیش در اغلب کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی و حوزه کتابداری به چشم می‌خورد توسط کومار (۱۳۷۴، ص ۱۰) بشرح زیر اعلام شده است.

۱ - نه تنها نوعی بی‌تفاوتی شدید نسبت به فرایند پژوهش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی وجود دارد، بلکه نتایج پژوهش نیز از این بی‌تفاوتی بی‌نصیب نیست. خود کتابداران به ندرت به نتایج تحقیقات توجه می‌کنند و علاوه بر بی‌توجهی، برخوردشان نسبت به پژوهشگران و فرایند و نتایج پژوهش غالباً با بی‌اعتمادی و بعضاً دشمنی همراه است.

۲ - مبادله یافته‌های پژوهش در ارتباطات علمی و پژوهشی در این زمینه رضایت بخش نیست در حالیکه برای بهبود بخشیدن به این وضعیت زمینه‌های مناسبی وجود دارد.

۳ - در این رشته سنت پژوهش طولانی نیست. در بسیاری از کشورها از جمله ایران پژوهش در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پدیده تازه‌ای است و در نتیجه این کشورها فاقد سنت و سابقه پژوهشی در این زمینه‌اند. هر چند سنت پژوهش در این رشته در کشور آمریکا نیز به دهه ۱۹۳۰ باز می‌گردد.

۴ - کمبود منابع مالی، تسهیلات، مدارک و پشتیبانی‌های اداری و سازمانی در اکثر کشورهای در حال رشد وجود دارد. به ویژه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی وابسته به دولت بیشتر از کمبود منابع و امکانات پژوهشی رنج می‌برند. این امر در کشورهای در حال توسعه که بودجه‌های سالانه آنها نوسان بیشتری دارد. به گونه آشکارتری صادق است.

۵ - عدم هماهنگی در تعیین اولویتهای پژوهشی در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی، این مشکل در کشورهای که فاقد متولی مشخص برای تعیین سیاست‌های کلان پژوهشی هستند، بیشتر نمایانگر است. کشور ایران نیز دچار سردرگمی و بی‌برنامه‌گی در پژوهشهای کتابداری و اطلاع‌رسانی است.

۶ - بانک اطلاعاتی جامع از تحقیقات انجام شده و یا در حال اجرا در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی وجود ندارد. وجود چنین بانکی، ضمن اینکه به پژوهشگران کتابداری کمک

فراوان می‌کند، از بسیاری دوباره کاریها جلوگیری به عمل می‌آورد و آخرین یافته‌ها را در این حوزه ارائه می‌دهد.

۷- فقدان فرهنگ گرایش به تحقیق در کتابداران و اطلاع‌رسانان.

به عقیده کومار (۱۳۷۴ ، ص ۱۰) بین کتابداران و اطلاع‌رسانان تقریباً نوعی بی‌میلی به پژوهش به چشم می‌خورد. وی این جریان را ناشی از این امر می‌داند که صاحب‌نظران این حرفه نتوانسته‌اند شناخت و دلگرمی کافی نسبت به نتایج و پیشرفت‌های پژوهشی ایجاد کنند.

فتاحی (۱۳۷۹ ، ص ۲۳) نیز تلویحاً علت عدم گرایش کتابداران و اطلاع‌رسانان ایران را به امر تحقیق ناشی از برنامه‌ها و شیوه‌های تدریس حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌داند. وی معتقد است برنامه‌ها و شیوه‌های تدریس در این حوزه از یک زیر بنای محکم و مبتنی بر نظریه‌های نوین آموزشی برخوردار نبوده است.

از این رو شاهد هستیم فقط تعداد خیلی از کتابداران و اطلاع‌رسانان از توانایی تحقیق و نگارش مقاله‌های تحقیقی برخوردارند.

انگیزه لازم برای انجام تحقیق در آنها وجود دارد. این وضعیت اخیر را می‌توان با مقایسه بین تعداد فرهیختگان این حوزه و تعداد تولیدات علمی آنها نیز دریافت.

دیانی (۱۳۷۹ ، ص ۱) و فتاحی (۱۳۷۹ ، ص ۳۱) خواستار تحول در نحوه آموزش رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی شده‌اند تا آموخته‌گان این حوزه توانایی لازم را برای پژوهش بیابند.

راهکارهای پیشنهادی برای بسترسازی پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

عوامل بسیاری لازم است تا فرایند پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نهادینه شود. در این بخش به برخی از آن عوامل که وجود آنها در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ضروری است تا محیط مناسب و بستری مطمئن برای پژوهش فراهم شود، اشاره می‌گردد:

۱- مهمترین عامل که می‌تواند تأثیر بسزایی در نهادینه کردن پژوهش داشته باشد ایجاد بینش علمی و اعتقادی درونی در کارکنان کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نسبت به پژوهش

و تحقیقات است. بینش علمی وضع موجود را طبیعی تلقی نمی‌کند. راز تحولات علمی و تسلط به طبیعت در طول تاریخ همین اندیشه بوده است. اندیشه‌گرانی چون گالیله، کپرنیک، بیکن و دهها اندیشه‌گر دیگر که کوشندگان علوم جدید هستند، نخست بر طبیعی بودن وضع موجود، شک کردند. به دنبال این شک علمی بود که به پژوهش پرداختند و به یافته‌های نو دست یافتند. انسان جستجوگر از شک علمی نمی‌هراسد. انسان دارای بینش علمی به تغییر و تحول مستمر اعتقاد دارد و پیوسته به دنبال تجربه و نوآوری است (قاسمی پویا، ۱۳۷۵، ص ۵۹۳).

بنابراین ضرورت دارد با هر نوع تدبیری، بینش علمی لازم و آمادگی پژوهش را در محیط کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی ایجاد کنیم. این باور جدی را می‌توان به روش‌های گوناگون که از پشتوانه‌های تحقیقاتی برخوردار باشد بوجود آورد. البته این نوع تغییرات بنیادی نیاز به زمان طولانی دارد و لازم است با برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دراز مدت بینش علمی را ایجاد کرد. بینش علمی هر چند باید از دوران کودکی آغاز شود ولی برای آموختن هیچوقت دیر نیست. در کتابخانه‌ها در درجه نخست می‌بایست آموزش اصولی را پایه‌گذاری کرد. آموزشی که به تولید علمی و بهره‌وری در کار بیانجامد.

۲- فراهم کردن امکانات و تجهیزات ضروری پژوهش

بدون امکانات پژوهشی در داخل هر سازمان تحقیقاتی، پژوهش یا به‌کندی پیش می‌رود یا امکان‌پذیر نخواهد بود. خوشبختانه با توجه به ماهیت مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها، برخی امکانات از قبل آماده است. صرفاً باید امکانات لازم پژوهشی را به خدمت گرفت. از چند مورد از امکانات و تسهیلات ضروری برای پژوهش موارد زیر است:

الف - فراهم بودن امکان دسترسی به منابع چاپی و منابع الکترونیکی داخل و خارج از کتابخانه.

ب - تهیه کپی مقاله‌های مورد نیاز پژوهشگران چه از داخل و چه از خارج کشور. برای انجام این کار، بخش سفارش و فراهم‌آوری کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی باید به گونه‌ای فعال عمل کند. برای نمونه تهیه کپی از مقاله‌های نشریات ادواری در ایران

می‌توان از لوح مجله نمایه، از بانک اطلاعاتی نشریات لاتین مرکز اسناد و مدارک علمی ایران و از طریق پایگاه اطلاعاتی مقالات فارسی مجلات در کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز استفاده کرد. برای مقاله‌هایی که در ایران امکان تهیه آن نیست می‌توان از کتابخانه بریتانیا (British library) مرکز تأمین مدارک این کتابخانه (British Library Document Supply Center) کپی مقاله‌ها یا در برخی مواقع اصل منبع را برای پژوهشگران درخواست کرد. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌توانند با عقد قرارداد با کتابخانه بریتانیا یا نمایندگان کتابخانه بریتانیا مانند کتابخانه منطقه‌ای علوم و تکنولوژی شیراز منابع مورد نیاز خود را درخواست کنند.

ج - فراهم کردن انواع نرم افزارهای عمومی برای تحقیق

توسعه رایانه‌ها و برنامه‌های رایانه‌ای محقق را در زمینه‌های مختلف تحقیق یاری می‌کند بطوریکه در اجرای پژوهش سرعت و دقت بیشتری را باعث می‌شود. به چند نوع نرم‌افزار که لازم است محققان با آنها آشنایی کافی داشته باشد در زیر اشاره می‌گردد:

- نرم‌افزارهای متن‌نگار یا واژه‌نگار: نوعی نرم‌افزار است که برای نوشتن متون مختلف مانند یک گزارش تحقیقی، مقاله و پایان‌نامه به کار می‌رود. مانند نرم‌افزار Word و زرنگار. - نرم‌افزارهای ترسیم: این نوع نرم‌افزار در هنگام ارائه یافته‌ها و نتایج پژوهش به کار می‌آید. معمولاً ارائه نتایج با ترسیم منحنی داده‌ها بصورت نمودارهای علمی انجام می‌شود. محقق با استفاده از اینگونه نرم‌افزارهای رایانه‌ای توانایی می‌یابد که تفسیر نتایج تحقیق خود را ساده‌تر انجام دهد. از جمله این نرم‌افزارها EXCEL است.

- نرم‌افزارهای آماری: امروزه اغلب تحقیقات نیاز به بررسی آماری داده‌ها دارند. کمتر تحقیقی در زمینه‌های علوم اجتماعی از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی یافت می‌شود که محقق نیاز به بررسی ساده یا مفصل آماری، نداشته باشد. از طرف دیگر توسعه روزافزون نرم‌افزارهای آماری و ساده شدن نحوه به کارگیری روشهای آماری موجب ترغیب محققان به استفاده بیشتر از روشهای آماری شده است که در مجموع ضرورت بکارگیری هر چه بیشتر آنها را می‌رساند. دونمونه برجسته اینگونه نرم‌افزارها SAS و SPSS است.

- نرم‌افزارهای بانک داده (Database) : از اینگونه نرم‌افزارها برای نگهداری و استفاده مطلوب از داده‌ها یا به عبارت دیگر برای تشکیل بانک داده‌ها در کارهای تحقیقی استفاده می‌گردد. از جمله این نرم‌افزارها می‌توان Access , Foxpro , Endnot , Idealist را نام برد (فاخر ، ۱۳۷۸ ، ص ۳۷ - ۵۱) .

۳- ایجاد فضای مناسب تحقیقاتی

برای ایجاد محیط مناسب پژوهشی ضرورت دارد به چند جنبه توجه شود .

الف - جنبه مالی : ناگفته پیداست که وضعیت مالی مناسب تا چه حد می‌تواند به گونه قابل ملاحظه‌ای گستره پژوهش را به لحاظ کیفی و کمی افزایش دهد . همانگونه که دکتر منصورى (۱۳۷۳ ، ص ۸۶) بیان می‌دارد : " صرف بودجه تحقیقاتی کلان مانند دینامیت تمامی موانع را منفجر می‌کند و موتور قوی برای تحقیقات خواهد شد " ، وجود حمایت مالی به ویژه در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی که در شروع کار پژوهشی بسر می‌برند برای دادن شتاب اولیه امر ضروری به نظر می‌رسد .

معمولاً چون بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری تحقیقی نیازمند زمان است ، مدیران کمتر راغب به سرمایه‌گذاری پژوهشی هستند . اما با توجیه کافی فواید و ثمرات پژوهش ، مدیران نیز علاقمند به سرمایه‌گذاری در امر پژوهش خواهند شد .

ب - جنبه اداری : یکی دیگر از عوامل لازم جهت بهبود پژوهش ، وجود ساختار اداری مطلوب بخش پژوهش است . به نظر چنانچه مؤسسه‌های پژوهشی یا بخش‌های پژوهش هر سازمان از استقلال بیشتری برخوردار باشند ، کارآیی آنها به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش پیدا خواهد کرد . به گونه‌ای که مسئولان پژوهشی در امور خود سریعتر به تصمیم‌گیری می‌پردازند . استقلال نسبی بخش پژوهش در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی با ساختار مناسب نقش بورکراسی را کم رنگ‌تر می‌کند . با تمرکز اختیارات بیشتر به بخش پژوهشی ، جریان پژوهش از سرعت بیشتری برخوردار خواهد شد . بهتر است در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بخش پژوهش به طور مستقیم زیر نظر رئیس کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به وظایف خود عمل کند .

ج - جنبه روانی : این جنبه بسیار حساس تر و به تعبیری مؤثرتر از دیگر جنبه های لازم در محیط پژوهشی است . از آنجائیکه این جنبه نامحسوس تر از دیگر جنبه های مطرح شده می باشد . باید توجه بیشتری به این قضیه معطوف گردد تا محیط مناسب و خوشایندی برای امر پژوهش فراهم آید . اصولاً ایجاد محیط مناسب و آرامش بخش روانی جزو عناصر اجتناب ناپذیر تحقیق محسوب می شود و بدون آرامش روانی از پژوهش نمی توان نتیجه ای گرفت . آرامش واقعی در محیط پژوهشی به عوامل مختلفی بستگی دارد از جمله :

۱ - رفع تنش های روانی در محیط پژوهشی لازم است موانع احتمالی ایجاد تنش شناسائی و مرتفع گردد تا هر پژوهشگری بدون دغدغه و مانعی به پژوهش بپردازند .

۲ - به جز حمایت مالی ، شایسته است پژوهشگران از حمایت معنوی لازم نیز برخوردار باشند . این حمایت باید به گونه ای باشد که محققان در سازمانهایشان جایگاه ویژه ای داشته باشند . از وجود آنها در اموری که لااقل مرتبط با زمینه پژوهشی آنهاست . به عنوان یک کارشناس استفاده شود تا ضمن اینکه کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی از نظرات آنها بهره مند می شوند . پژوهشگران احساس کنند که پژوهش آنها را جدی گرفته اند . حمایت معنوی در روحیه و انگیزه محققان تأثیر بسزایی دارد و در جذب و ترغیب دیگر کارکنان به سوی پژوهش ، کارآفرین است .

۳ - برای تکریم کتابداران و اطلاع رسانیان محقق و تسریع در فعالیتهای پژوهشی شایسته است ، حداقل ، کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی بزرگ دارای کتابخانه تخصصی کتابداری و اطلاع رسانی باشند . با وجود کتابخانه تخصصی کارکنان پژوهشی بهتر می توانند با فراغ بال و با صرف کمترین زمان به منابع تحقیق خود دست یابند .

خلاصه و نتیجه‌گیری

”تتبع و پژوهش در عصر امروز، بیش از هر زمان دیگر به عامل اصلی تحرک و پویایی روابط اجتماعی بدل شده است. پیش از ظهور عصر جدید، پژوهش اشتغال مدام گروه اندک نخبگان و عموماً معطوف به مسائل ذهنی آنان بود“ (مشایخی، ۱۳۷۳، ص ۹). اما در حال حاضر پژوهش دیگر به افراد و مکانهای خاص تعلق ندارد، بلکه متعلق به همگان است و به گونه‌ای است که تمامی ارکان زندگی را تحت تأثیر قرار داده است.

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نیز از این تحول بی‌نصیب نمانده‌اند. کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از این رهگذر به تناسب آمادگی خود بهره‌گرفته‌اند. آنهایی که زمینه و بستر پژوهشی مناسبتری فراهم کرده‌اند بهتر توانسته‌اند از پژوهش استقبال کنند.

با توجه به مطالب ارائه شده، چنانچه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی خواستار تحول و نقش آفرینی بیش از پیش باشند، بی‌تردید باید به پژوهش و کند و کاو علمی روی آورند. به نظر اولین گام برای حرکت بسوی وادی پژوهش، شناخت کافی و صحیح از امر تحقیق است درک این نکته پشتوانه غنی برای ایجاد انگیزه در کتابداران و اطلاع‌رسانان خواهد بود. بعد از رسیدن به شناخت لازم شایسته است، موانع پژوهشی که می‌تواند مزاحم روند پژوهش باشد، شناسائی و در جهت رفع آنها کوشیده شود. به دنبال رفع موانع و مشکلات پژوهشی می‌توان به بسترسازی و تقویت راهکارهای پژوهشی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پرداخت.

در مجموع اگر کتابداران و اطلاع‌رسانان به این باور رسیده باشند که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌توانند به عنوان یک پژوهشکده ایفای نقش کنند، احتمالاً در آینده نزدیک شاهد تحولات و تغییرات چشمگیر در جایگاه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و به تبع آن در نقش کتابداران و اطلاع‌رسانان خواهیم بود.

منابع:

- ۱ - ایس دبی ، نوتین ، باب ، « پیاده‌سازی استاندارد ایزو ۹۰۰۰ در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی » ترجمه علی اصغر شیری ، تهران : جهادسازندگی ، معاونت آموزش و تحقیقات مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی ، ۱۳۷۵ .
- ۲ - دیانی ، محمد حسین ، « برنامه آموزش دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی ، پیشنهادی برای تحول کتابداری و اطلاع‌رسانی » ، جلد سوّم ، شماره ۱ ، سال ۱۳۷۹ ، ص ۱-۲۰ .
- ۳ - فاخر ، علی ، « ابزار عمومی تحقیق » ، تهران : دانشگاه تهران ، مؤسسه انتشارات و چاپ ، ۱۳۷۸ .
- ۴ - فتاحی ، رحمت الله ، « الگویی برای بازنگری و تجدید ساختار آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران با توجه به تحولات جدید در محیط اطلاعاتی کتابداری و اطلاع‌رسانی » جلد سوّم ، شماره ۱ ، سال ۱۳۷۹ ، ص ۲۱-۴۴ .
- ۵ - قاسمی پویا ، اقبال ، « تأثیر بینش علمی و پژوهشی و آموزشی در بهره‌وری » ارائه شده در کتاب « شیوه‌های علمی ارتقای بهره‌وری نیروی انسانی » نوشته گروهی از اساتید مدیریت ، تهران : مرکز آموزش مدیریت دولتی ، ۱۳۷۵ ، ص ۵۹۰-۶۰۹ .
- ۶ - قنبری ، افسانه ؛ تنکابنی ، حمید ، « درآمدی بر وضعیت مؤسسات پژوهشی (شناخت تنگناها و مسائل موجود) » ، رهیافت ، شماره هفتم ، پاییز و زمستان ۱۳۷۳ ، ص ۳۲-۴۴ .
- ۷ - کومار ، کریشان ، « روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی » ترجمه فاطمه رها دوست با همکاری فریبرز خسروی ، تهران : کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ، ۱۳۷۴ .

ضرورت روی آوری کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به پژوهش

۸ - «گفتمان با دکتر حسین علینقی مشایخی ، دکتر محمد میرزایی ، دکتر محمد گلشنی و دکتر خطیب الله صدرنژاد درباره « پژوهش ، دغدغه‌ها و امیدها » ، رهیافت ، شماره ششم ، بهار ۱۳۷۳ ، ص ۶ - ۲۱ .

۹ - منصوری ، رضا ، « توسعه علمی ایران » ، تهران : مرکز نشر انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران ، ۱۳۷۳ .